

TRENDY ROZVOJE OBOROVÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Zlata Houšková, Národní knihovna – Richard Papík, ÚISK FF UK Praha

Vývoj informačně-knihovnického akademického systému vzdělávání je diskutovaný, nesourodý, ale zároveň ve značné míře integrující a v Evropě respektující tzv. boloňské principy kompatibilního strukturovaného vzdělání. V Evropě i ve světě jsou tedy dnes preferovány struktury bakalářského, magisterského a doktorského studia. Formy denní a „v nějaké formě distanční“ jsou rovněž podporovány. Školy přicházejí i s různými doplňkovými obory a zaměřením (např. nová média). V ČR je tento záměr realizován již několik let. Zejména americké školy neznají v současnosti bakalářskou formu informačně-knihovnických studií, ale pouze magisterský stupeň, přesto jsou americké školy velmi inspirativní pro evropské, a tím i české školy. Distanční formy studia jsou podporovány (e-learning, blended learning) a je zde vidět i spolupráci mezi akademickými institucemi a institucemi zajišťujícími celoživotní učení, např. formami distančními s využitím moderních technologií.

Ve světě existují informačně-knihovnické školy se zájmem několika desítek studentů o studium, v České republice jsou to četné stovky zájemců. Právě v ČR se v některých případech proto musí činit výběr, a to i z velké množiny dobrých uchazečů, kteří informační studia a knihovnictví preferují. Ne všechny informačně-knihovnické školy ve světě si mohou vybírat lepší studenty a samy přiznávají, že někdy musí brát jakousi „nižší třídu“ zájemců, kteří volí tato studia jako druhou či třetí možnost. Jsou pochopitelně ve světě i prestižní informačně-knihovnické školy, které tento problém neřeší. V ČR je možno pozorovat stále větší zájem o informačně-knihovnická studia. Svědčí o tom nejen nárůst počtu škol – kromě škol v Praze, vznikají v průběhu 90. let školy v Brně, Opavě, Valašském Meziříčí, v Plzni – ale především větší počet studentů. Zdravá konkurence škol pěstujících informačně-knihovnickou tematiku je žádoucí, ale zároveň nutí k větší odpovědnosti za kvalitu přípravy budoucího informačního profesionála ve srovnání s dalšími obory.

V mnoha školách v Evropě i ve světě (určitě někde i vlivem školního) již začínající studenti myslí na konkrétní uplatnění ve specializaci informačně-knihovnického sektoru (např. jako školní knihovník, či vědí, že budou pracovat nejspíše v lékařské knihovně apod.). V ČR díky jiné struktuře

pracovního trhu a dynamice informačního sektoru to většina nastupujících studentů netuší a jejich zájem o pracovní místo se utváří spíše před koncem studií. Nicméně je pozitivní, že naprostá většina z nich chce získat poměrně široké spektrum pracovních zkušeností ještě během studií. Obecně je zajímavý zájem českých studentů o informační problematiku v souvislosti s jejími moderními aspekty. Jejich případný nástup do institucí a firem je pak dán spíše volbou lepší materiální existence. Tím dochází k situaci, že řada absolventů v ČR nemíří do knihoven, jak se očekává.

Ambivalence „humanitní a sociálně-vědní studia vs. techničtější orientovaná informačně-knihovnická studia“ je problém mnohých škol. Nezávislé a samostatné školy tento problém nemusí řešit tak složitě, jako školy, kde informačně-knihovnická studia jsou ve složitých strukturách fakult filozofických a humanitních. I tento problém je znát v ČR a ne všechny školy se s ním srovnávají snadno. Důvodem může být např. i nejednoduchý způsob akreditací, nedostatek kvalifikovaných učitelů v informační vědě aj. V každém případě větší propojení informačně-knihovnických studií s počítačovou vědou a technickými tématy je otázkou jasnou a tato orientace by měla převažovat. Zároveň to znamená respektování předmětů a témat humanitních a sociálních věd, např. v oblasti knihovědné, literatury, sociologie, psychologie, lingvistiky. Určitě je vhodná vyváženost s možností specializace absolujícího informačního specialisty. Všechny informačně-knihovnické školy ale přiznávají nutnost redefinování informačně-knihovnických osnov (LIS curricula), větší propojení s praxí, ale zároveň dostatek výzkumně-vývojových aktivit. Jasným trendem je, že se náplň osnov z hlediska zaměření, jednotlivých předmětů i výzkumných témat týká celého komplexu témat informační společnosti, jejího spravování a života v něm, vztahů informační společnosti k lidské činnosti vůbec.

Téma rozvoje informačně-knihovnického akademického vzdělávání je diskutovanou záležitostí, o čemž byli zpraveni např. účastníci konference Knihovny současnosti v roce 2005 seznámením s hlavními tematickými směry rozvoje osnov. V srpnu 2005 se v Dánsku na Royal School of Library and Information Science konala porada/konference představitelů informačně-knihovnických škol (účast Ústavu informačních studií a knihovnictví (ÚISK) FF UK. Název tohoto fóra byl „LIS Education in Europe: Joint Curriculum Development and Bologna Perspectives“. Ve 12 pracovních skupinách zde diskutovali a formulovali pedagogové informačně-knihovnických škol směry oborových studií.

K tomuto účelu bylo již na jaře 2005 vytvořeno elektronické diskusní fórum, které vrcholilo zmíněným intenzivním pracovním srpnovým setkáním užších týmů právě v Kodani. Výsledky diskusí byly publikovány a byla

s nimi seznámena odborná veřejnost. Zároveň vznikla elektronicky dostupná publikace [KAJBERG; LØRRING, 2005].

Níže uvádíme výsledky těchto diskusí, které lze do jisté míry považovat za určité tematické trendové směry v informačně-knihovnickém vzdělávání, které se nyní diskutují.

- *LIS curriculum in general* – Osnovy informačně-knihovnických škol obecně
- *Cultural heritage and digitisation of the cultural heritage* – Kulturní dědictví a jeho digitalizace
- *Information literacy and learning* – Informační gramotnost a učení.
- *Information seeking and information retrieval* – Vyhledávání a získávání informací
- *The information society: Barriers to the free access to information* – Informační společnost a bariéry svobodného a volného přístupu k informacím.
- *Knowledge management* – Řízení znalostí.
- *Knowledge organisation* – Organizace znalostí.
- *The library in the multi-cultural information society* – Knihovny v multikulturní informační společnosti
- *Library and society in a historical perspective* – Knihovny a společnost v historických perspektivách
- *Mediation of culture in a European context* – Zprostředkování kultury v evropském kontextu
- *Practice and theory: Placements and practical training in libraries and other information agencies* – Praxe a teorie: umístění a praktická příprava v knihovnách a dalších informačních institucích
- *Library management and promotion* – Řízení a podpora knihoven

Formální vzdělávací systém (školní vzdělávání) tvoří však pouze nezbytné základy pro koncept celoživotního vzdělávání, resp. učení. Některé evropské koncepční materiály mu v současné době přisuzují dokonce menší důležitost než neformálnímu vzdělávání (a institucím mimo formální vzdělávací soustavu) i informálnímu učení jednotlivce v různých prostředích a životních situacích.

Neformální (další, kontinuální, mimoškolní) vzdělávání/učení navazuje na formální (počáteční, školní) vzdělávání, event. na pracovní praxi, resp. vstup vzdělávajícího se na trh práce. Jeho cílem je především poskytování/získávání vědomostí, znalostí, dovedností a kompetencí potřebných k výkonu profese i společenskému uplatnění a jejich prohlubování a inovování. Patří sem např. i organizované volnočasové aktivity pro děti, mládež a dospělé, ale také kurzy cizích jazyků, počítačové kurzy, rekvalifikační kur-

zy, krátkodobá školení a přednášky ad. Nutnou podmínkou pro realizaci tohoto druhu vzdělávání je účast odborného lektora, učitele či proškoleného vedoucího. Toto vzdělání bývá poskytováno v zařízeních zaměstnavatelů, soukromých vzdělávacích institucích, nestátních neziskových organizacích, ve školách i dalších organizacích. Zatím – bohužel - nevede k získání stupně vzdělání. V oblasti knihovnictví vychází další vzdělávání vždy především z reálných, deklarovaných nebo anticipovaných požadavků a vzdělávacích potřeb v knihovnách v ČR. Prakticky probíhá jako rekvalifikační (změna kvalifikace zejména pro pracovníky, kteří nastupují do knihoven bez oborového vzdělání), specializační, event. rozšiřující a inovační.

K realizaci tohoto vzdělávání má dnes české knihovnictví poměrně dobrou strukturu vzdělávacích organizací: Národní knihovna ČR (NK), Státní technická knihovna (STK), Moravská zemská knihovna (MZK), krajské knihovny (KK), akademické a ústřední specializované knihovny, Svaz knihovníků a informačních pracovníků (SKIP), Sdružení knihoven (SDRUK), Asociace knihoven vysokých škol (AK VŠ) ad., využívány jsou samozřejmě i komerční subjekty. Vzhledem k velikosti státu je to poměrně rozsáhlá a výjimečná struktura, relativně funkční, relativně kooperující a pokrývající širokou paletu oborových problematik a specializací. Žádná z organizací nemá v této oblasti nadřazené či privilegované postavení a využívání jejich vzdělávacích aktivit vyplývá pouze z odborné prestiže. Aktivita jednotlivých institucí je samozřejmě rozdílná. (Vyzdvihnout je možné např. Krajskou knihovnu v Karlových Varech, která mimo jiné získala na svůj komplexní projekt vzdělávání knihovníků v kraji nezanedbatelnou finanční podporu z evropských fondů.)

Ve světě je situace poněkud odlišná a nejednotná s řadou variant: existují speciální (centrální) vzdělávací instituce, vzdělávací aktivity soustřeďují ve svých rukou národní knihovny (např. ve Slovinsku), vysoké školy, případně jsou instituce odkázány na interní vzdělávací programy apod. Velmi často přebírá roli garanta za další odborné vzdělávání profesní spolek nebo asociace profesních spolků, které jsou odbornou komunitou respektovanými organizacemi a mají u ní vysokou prestiž. Míra této garance je různá. Např. v USA federální vláda ani jednotlivé státy nekontrolují dokonce ani kurikula vysokých škol. Tuto funkci mají profesní asociace. V případě oboru knihovnictví je to American Library Association (ALA). Jednou z jejích funkcí je i akreditace knihovnických a informačních vzdělávacích programů na amerických univerzitách. Její akreditační výbor je uznán jako jediná instituce oprávněná k udělování akreditace, kontrole a vyhodnocování studijních programů na amerických univerzitách. Výbor posuzuje při akreditaci činnost školy a pedagogického sboru, ale např. také kvalitu a zaměření univerzitní knihovny. Velké kompetence (nejen) v oblasti vzdělávání má také pro-

fesní organizace v Anglii a dalších zemích. Ve střední Evropě nemají profesní spolky tak silnou pozici, ale většinou jsou respektovanější než u nás. V České republice platí spíše nutnost neustálého vyjednávání o pozicích a pravomocích jednotlivých subjektů. Přesto se postupně kooperace v této oblasti zlepšuje (kooperace SKIP - NK, STK, sekce vzdělávání SKIP – KK, ale i některé akademické a specializované knihovny do tohoto procesu aktivně vstupují). Ne zcela uspokojivá, přesto silící je spolupráce s oborovými školami. Těsnější kooperace a jednotný postup všech zájmových subjektů v čele s profesním sdružením by ovšem umožnily řešit některé přetrvávající problémy, potřeby a požadavky, např. akreditace institucí či programů apod.

V ČR se neformálního vzdělávání účastní mnohem méně lidí než průměrně v zemích Evropské unie (EU) a také počet hodin strávených v kurzech neformálního vzdělávání je zde podstatně nižší než v zemích EU. I rekvalifikacemi prochází v EU několikanásobně více lidí. Pokud jde o posledně jmenovanou formu vzdělávání, knihovnická obec přispívá jistě ke zlepšení „skóre“ ČR. Rekvalifikační knihovnické kurzy (RKK) jsou v ČR nezbytností vzhledem ke struktuře vzdělání pracovníků i vzhledem k výše uvážené informaci o absolventech oborových škol a jsou pro knihovny také prioritou. Mají relativně standardizovaný obsah, probíhají jako kurzy akreditované na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy ČR (MŠMT), certifikáty mají celostátní platnost. Zaměstnavatelé kurzy respektují, uznávají jejich úroveň a jejich prestiž je poměrně vysoká. Většinou jsou plně obsazeny, mnohdy s vysokým převisem zájemců i na rok-dva dopředu (např. NK ČR). V současné době RKK realizuje v šesti krajích 6 knihoven (z toho jedna vysokoškolská) a jedna komerční agentura ve spolupráci s krajskou knihovnou. Kromě zaměstnanců knihoven, kteří mají jiné než knihovnické vzdělání, tyto kurzy stále častěji navštěvují také klienti úřadů práce. Předpokládá se dlouhodobý zájem o RKK u knihoven všech typů. Vzhledem k množství zájemců i ekonomické a časové náročnosti dojíždění by však bylo žádoucí, aby se RKK přiblížily frekventantům, a probíhaly tudíž i v dalších oblastech republiky (Severní Čechy, Jižní Čechy), nebo aby byla realizována alespoň částečná distanční alternativa. Vzhledem k obsahu učiva se nepředpokládá „čistý“ e-learning. Ojedinele se pořádají též jednodušší formy rekvalifikačních kurzů, ty však standardizovány nejsou. Obdobné kurzy se ve variantách pořádají i v dalších zemích, i když většinou ne v tak komplexní podobě.

V roce 2003 proběhl v Praze mezinárodní seminář The Place of the Library in the Civil Society, jehož se účastnili kolegové ze Spojených států amerických, Velké Británie, Bulharska, Gruzie, Maďarska, Lotyšska, Ruska, Slovenska, Slovinska a České republiky, kteří se věnují vzdělávání

knihovníků. Na tomto semináři byly diskutovány specifické i společné problémy, směry a orientace v této oblasti. Účastníci se shodli na několika zásadních směrech dalšího vzdělávání knihovníků ve střední a východní Evropě. Jedním z hlavních strategických cílů by měla být změna knihoven na uživatelsky orientované (tzv. “user driven“) instituce, kde služby uživatelům a respektování jejich potřeb budou nejdůležitějším a nejsilnějším článkem a měřítkem kvality knihovny. Z těchto premis se odvíjel vývoj dalšího oborového vzdělávání v ČR.

Konkrétní podklady pro ně spolu s přehledem o kvalifikační struktuře v oboru přinesly dva rozsáhlé průzkumy realizované Národní knihovnou ČR v letech 1998 a 2004. Zejména druhý z nich poskytl velmi podrobné údaje o věkové, mzdové a kvalifikační struktuře pracovníků cca 900 institucí a jejich vzdělávacích potřebách a pomohl při koncipování dalšího vzdělávání. S opakováním obdobných průzkumů v 5-6letých intervalech se počítá i v budoucnu, neboť umožňují mimo jiné sledovat kvalifikační vývoj v oboru, změny a růst vzdělávacích potřeb, jejich podporu v institucích, věkovou strukturu pracovníků knihoven a další data, která jsou pro kontinuální vzdělávání rozhodující.

Z první části příspěvku je patrné, že se stále častěji vedou diskuse o tom, co je vlastně studijním jádrem našeho oboru, čím je specifický. Je zřejmé, že i toto jádro se mění a vyvíjí. Zejména rozvoj informačních technologií způsobil nejen převratnou změnu v samé podstatě knihoven, ale změnil (mění) i požadavky na strukturu kvalifikace příslušníků oboru a definování profese. Výsledky akademické diskuse v Dánsku jistě leccos napoví. Kam tedy orientovat další vzdělávání ?

1. Svůj význam má nepochybně stále tradiční základ profese, ono „řemeslo“, tedy procesy a postupy získávání, zpracování, uchování a distribuce informací a zdrojů; tematika bývá doplněna výkladem o knihovnictví a knihovnách ve společenských souvislostech a vazbách. Problematika bývá pokryta především zmíněnými RKK, ale také celou řadou specializačních a inovačních kurzů pořádaných výše zmíněnými institucemi, případně vnitroinstitucionálními formami vzdělávání. Zájem o toto vzdělávání je trvalý, překvapivě velký je stále zájem je o vzdělávání v oblasti zpracování fondů a informací.
2. Priorizovanou oblastí dalšího vzdělávání jsou informační technologie (IT) a média a možnosti jejich aplikace a využití v oboru (počítačová, informační a mediální gramotnost). Česká populace jako celek jako by zatím plně nezachytila trendy spojené s rozšířením IT. Vybavenost domácností počítačem a internetem v ČR ve srovnání s EU stále ještě kulhá a populace zaostává i v úrovni ICT dovedností za svými evropskými protějšky. Pokud jde o schopnost využívat internet ke komuni-

kaci, k vyhledávání a zpracovávání informací, je úroveň dovedností Čechů zhruba o třetinu nižší. Velký rozdíl je přitom mezi nejmladší a nejstarší věkovou skupinou. Zhoršování internetových dovedností s věkem je v ČR nejen výraznější než v průměru EU, ale začíná se projevovat také v mladších populačních skupinách. Pokud jde o knihovnickou obec, tvoří základní, ale i inovační, rozšiřující a specializační kurzy v oblasti práce s IT a médií hlavní složku nabízených vzdělávacích aktivit, stejně jako v ostatních zemích, a jde samozřejmě o dlouhodobý a pravděpodobně trvalý trend. Přesto rozsah těchto aktivit nepokrývá a dostatečně nereflektuje (nejen budoucí) potřeby oboru a bylo by žádoucí jej rozšiřovat. Část knihovnické komunity však jako by tyto aktivity zcela ignorovala. Diametrální rozdíly v kompetencích pracovníků způsobují dnes již i rozdíly mezi institucemi. Není to dáno jen rostoucím průměrným věkem pracovníků oboru, i když jistě i to má svůj význam. Stejně jako u zbytku populace totiž stagnuje zájem o hlubší a širší (mnohdy i základní) systematické vzdělávání v této oblasti v části knihoven a jejich pracovníků. Zdá se, že někde jako by stačilo zvládnout uživatelsky práci s PC a základy orientace na internetu. Proto se ovšem tak obtížně a pomalu rozšiřují elektronické služby knihoven, formy komunikace s uživatelem, o kvalitě webů ani nemluvě. Přitom rozvoj elektronických služeb je jednou z efektivních cest rozvoje a možná zachování další existence knihoven. Odborná veřejnost u nás má již řadu let k dispozici grantový program, který vzdělávání v této oblasti slušně finančně podporuje a který byl po léta předmětem obdivu kolegů nejen z postkomunistických zemí (VISK2). Knihovníci zde mohli získat kompletní základní počítačovou gramotnost na úrovni evropského standardu (ECDL) již před 6 lety! Rychle se rozvíjející oblasti IT se budou vzdělávající instituce nepochybně intenzivně věnovat i nadále, budou připravovat a nabízet nové obsahy a typy kurzů, stejně jako v ostatních zemích. Existují ovšem také možnosti vnitropodnikového e-learningu v oblasti IT (např. některé knihovny ve Velké Británii); spíše výjimečné obdobné pokusy v ČR ztroskotávají na nedostatečně motivaci a zájmu (?) řadových zaměstnanců...

3. Vážným problémem jsou v ČR obecně nedostatečné jazykové dovednosti, které brzdí nejen internacionalizaci českého podnikání, výzkumu a vývoje, marketingovou úspěšnost podniků, ale také integraci české populace do struktur a informálních vztahů v rámci EU. Česká republika má v porovnání s ostatními členskými zeměmi EU nízký podíl obyvatel, kteří ovládají angličtinu, přestože její znalost je v mezinárodním styku klíčová. Nevyrovnáme se ani některým novým členským zemím EU. Ani s dalšími jazyky to není lepší. Jazykové kompetence jsou i

v našem oboru oblastí, v níž pokulháváme za většinou evropských států včetně pobaltských či Slovinska. I tyto kompetence způsobují narůst rozdílů mezi knihovny, kvalitou jejich služeb, schopnostmi participovat na mezinárodních projektech a aktivitách a profitovat z nich. Vzdělávání jazykové bývá opomíjeno zvláště v menších knihovnách a je podceňováno, zejména pokud jde o řadové pracovníky. Od vyspělejších států se lišíme především tím, že toto vzdělávání nedostatečně akcentujeme nejen jako jednotlivci, ale také jako instituce, a to přestože jsme jako „malý“ evropský jazyk v nevýhodě a přestože je zřejmé, že tato oblast kompetencí bude stále nezbytnější nejen pro osobní kvalifikaci a zaměstnatelnost v rámci jednotného evropského trhu, ale i pro rozvoj instituce. Standardem v každé (profesionální) městské či specializované knihovně by měla být schopnosti komunikace s klientem v angličtině, případně v dalším evropském jazyku a také v jazyku/ jazycích četnějších jazykových či etnických menšin. Vzorem by nám měly být například knihovny skandinávské. Je-li jazykové vzdělávání knihovníků vůbec organizováno, pak v podobě interních institucionálních kurzů, event. podporou individuálního vzdělávání konkrétního pracovníka. Bývá však běžné, že zaměstnavatel toto vzdělávání nepodporuje vůbec. Na okraj problematiky je třeba zmínit, že v řadě evropských zemí, včetně postkomunistických, se běžně organizují oborové vzdělávací akce, konference a semináře v angličtině. U nás jsou takové aktivity zcela ojedinělé.

4. Další oblastí vzdělávání, jejíž význam trvale roste, jsou sociální kompetence. Jde o rozhodující znalosti a dovednosti pracovníků knihoven, které se projevují nejen v přímých službách uživatelům, ale také ve vnitřních strukturách, vazbách a rozvoji institucí. Potřeby a požadavky tohoto vzdělání deklarují jednotlivci i knihovny všech typů. V nejširším smyslu toho slova sem patří oblast komunikace, a to i se skupinami osob se specifickými potřebami, uživatelský (klientský) princip ve službách, techniky asertivity, ale také empatie, prezentační dovednosti a vystupování, dovednosti týmové spolupráce, kritické myšlení, řešení problémů, právní vědomí aj.
5. V souvislosti se změnami postavení a rolí knihoven v obcích, ale i s obecně požadovanými kompetencemi je třeba další vzdělávání orientovat též na environmentální znalosti a dovednosti, občanskou gramotnost, ekonomickou gramotnost, interkulturní kompetence, širší znalosti o EU atp.
6. Vybraným skupinám specialistů jsou pak určeny specifické oblasti vzdělávání: tvorba projektů, lektorské dovednosti, manažerské dovednosti, marketing a propagace služeb, public relations, podniková kultu-

ra, zjišťování zpětné vazby, evaluace, základy dalších věd (pedagogika, vědní specializace...); oblast podpory čtenářství aj.

Požadavky na růst kompetencí příslušníků oboru jsou i z výše uvedeného výčtu zřejmé. Jejich mezinárodní evaluaci i možnost srovnání považujeme za jeden z velmi perspektivních kroků. Od roku 1997 probíhá pod záštitou Evropské unie ve skupině evropských států (Francie, Španělsko, Německo, Itálie, Belgie, Rumunsko, Česká republika, Velká Británie) projekt CERTIDoc (dříve DECIDoc). Je zaměřený na definování kompetencí (= dovedností, znalostí, schopností) pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb a na následnou (mezinárodní) certifikaci těchto kompetencí, a to včetně stanovení zásad a pravidel procesu certifikace. Důležitými výstupy tohoto projektu jsou dvě vydání publikace Evropský průvodce kompetencemi pracovníků v oboru knihovnických a informačních služeb. První verze (1999) je vystavena na: <http://skip.nkp.cz/KeStazeni/smernice.pdf> V roce 2004 vyšlo druhé vydání, s nímž je možné seznámit se v deseti evropských jazycích v elektronické nebo tištěné podobě; sedm jazykových mutací je dostupných na webu CERTIDoc: <http://www.certidoc.net> Také česká elektronická verze bude v dohledné době zveřejněna na webu SKIP. Další vydání se předpokládá v roce 2009. Práce na Průvodci budou nadále průběžně pokračovat, aby co nejpružněji reagoval na vývoj oboru. Každá z členských zemí má možnost účastnit se procesu jeho aktualizace. Sedm profesních asociací ustavilo pracovní skupiny, které mají dále soustavně analyzovat využití Průvodce ve vlastních zemích, shromažďovat a posuzovat navržené změny, opravy, doplňky a připomínky. Náš obor v Průvodci získal přijatelnou definici standardu odborných kompetencí, akceptovanou odbornou komunitou ve velké části Evropy. Standard je otevřený vývoji, kritice a změnám, prostřednictvím pracovní skupiny do něj může zasáhnout kdokoliv z oboru. Nejde o nekompetentní diktát „shora“ (legislativa, administrativa), nýbrž o výsledek systematické dlouhodobé práce expertů z oboru. Profesní organizace nebo jiný subjekt v ČR by tak mohly vytvářet systém odborného hodnocení pracovníků na republikové úrovni a podle mezinárodních pravidel udělovat zájemcům evropský certifikát (jakousi mezinárodní značku profesní kvality). Možnost mezinárodní certifikace kompetencí bude v Evropě nabývat na významu. Byla již zahájena příprava lobování v Evropském parlamentu, usiluje se o kompatibilitu certifikace dle Evropského průvodce s boloňským procesem v univerzitním vzdělávání, o prosazení povinné rekvalifikace s využitím Průvodce atp. Česká republika se na tomto evropském směřování od počátku aktivně podílí. (Kontaktní osobou a garantem za spolupráci v projektu je za SKIP a tedy ČR PhDr. Miloslava Faitová, ředitelka Ústřední knihovny Západočeské univerzity v Plzni faitova@uk.zcu.cz).

Výstupů projektu je možno využít nejen k procesu mezinárodního srovnání a certifikace, i když k ní projekt především směřuje. Lze podle něj vytvářet obsah vzdělávacích programů a kurikulů – je tedy nástrojem pro vzdělávací instituce a organizace včetně škol, dobrou metodickou pomůckou pro autoevaluaci vlastních kompetencí i evaluaci v rámci organizace, může posloužit k osobním i institucionálním plánům profesního růstu, ale také např. jako vodítko pro diferenciaci v odměňování, má význam pro další úpravy katalogu prací či systém typových pozic v oboru atp. V neposlední řadě má pro oblast vzdělávání i hodnotu jednotící evropské obsahové orientace.

V českých knihovnách jsou koncepční témata týkající se personální problematiky přijímána obecně poměrně nedůvěřivě a tento postoj se mění jen pomalu a spíše ojediněle. Je zřejmé, že překážkami v adekvátní implementaci dalšího vzdělávání je nedostatek finančních prostředků (provozních i mzdových), omezení pravomocí managementu rozpočtovými pravidly, s tím související nedostatek kvalifikovaných pracovníků v oboru, problematická tvorba kariérních pravidel atp. Velmi často jde však také o nechuť ke změnám, řešení dlouhodobých a narůstajících problémů a systémovému přístupu. Ale každá instituce musí znát a umět zhodnotit svou situaci včetně úrovně lidského kapitálu, v němž spočívá/může spočívat její hlavní bohatství; měla by vědět, jakou roli v jejím rozvoji hrají právě lidské zdroje. Jenže evaluace odborných kompetencí pracovníků probíhá v knihovnách pouze zřídka, změny v organizaci práce nebývají právě flexibilní, mnoho expertů musí vykonávat činnosti neadekvátní jejich schopnostem a kompetencím, což je ekonomicky velmi neefektivní, nekompetentní pracovníci velmi často zastávají místa, na něž odborně ani lidsky nestačí; jednostranně bývají přeceňovány některé specializace a činnosti a nedoceňovány bývají jiné, personální audit a personální politika téměř neexistuje, o opravdových personalistech v knihovnách se dá mluvit jen zřídka atd. To vše úzce souvisí se vztahem organizace a jejího managementu k celoživotnímu vzdělávání a růstu kvalifikace pracovníků, resp. ke koncepčnímu přístupu k této problematice. Navíc vzdělávání a učení souvisí těsně také s celkovou podnikovou kulturou, vedením lidí a péčí o ně, s jejich perspektivami rozvoje a uplatnění v budoucnu. Kolik knihoven se touto problematikou seriózně zabývá? Přitom jejich produktivita, efektivnost a v konečném důsledku prestiž stejně jako u jiných podniků netkví jen ve znalostech, dovednostech a zkušenostech personálu či finanční motivaci, ale také v tom, jak fungují mezilidské vztahy, jaká je odborná i lidská autorita managementu, styl řízení, systém komunikace atp. Další vzdělávání manažerů knihoven v řízení lidských zdrojů je oblastí, jíž bude věnována pozornost v nejbližší době. Právě toto vzdělávání by mělo být jednou z hlavních obsahových linií kooperativního projektu,

který začíná připravovat se žádostí o podporu z evropských fondů Národní knihovna ČR.

Celospolečenským problémem v ČR je také absence finančních pobídek pro účast jednotlivce v dalším vzdělávání (daňové nástroje, vzdělávací účty, finanční zvýhodnění dalšího vzdělávání...). Pouhá čtvrtina českých podniků považuje podnikové vzdělávání za jednu z priorit personální politiky; výdaje na profesní vzdělávání pracovníků v průměru nedosahují ani poloviny obdobných výdajů v západoevropských zemích atd. A tak se v ČR věnují lidé dalšímu vzdělávání průměrně o třetinu až polovinu méně než ve většině zemí EU. Pokud jde o zmíněné nevýhody systému, knihovny nejsou výjimkou. Naopak mzdové ohodnocení pracovníků nereflektuje zvyšující se nároky na jejich práci a ta je obecně podhodnocena.

Našeho oboru se rovněž dotýká obecný problém ČR: v rámci vysokýchškolských studijních programů je vzdělávání dospělých zcela marginální záležitostí. Existuje jen zanedbatelná nabídka studijních programů v plně distanční formě studia, poněkud lepší situace je v tzv. kombinované formě. V našem oboru kombinovanou formu studia nabízí pouze moravské vysoké školy, v Praze pak jen VOŠIS. Distanční vzdělávání pro dospělé oborové školy nenabízejí vůbec. Stejně tak mají oborové školy pouze minimální nabídku kurzů a programů celoživotního vzdělávání. Vzhledem k tomu, že česká populace stárne, což přinese v blízké budoucnosti prodloužení délky ekonomické aktivity, bylo by více než žádoucí přizpůsobovat této skutečnosti právě nabídku forem distančního vzdělávání, nástavbových a postgraduálních forem studia, která by pružně reagovala na aktuální potřeby a požadavky zaměstnavatelů i jednotlivců. Školy ovšem obvykle pro tyto programy vzdělávání dospělých z praxe nemají výukové kapacity. Distanční a kombinovaná forma studia vyžaduje odlišné pedagogické kompetence i větší množství pedagogů k individuální podpoře studujících v rámci řízeného samostudia. První nadějný příslib přinesla elektronická učebnice Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I, kterou vydal s finanční podporou MK ČR v programu VISK 2 Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v roce 2001. Bohužel nenásledovaly další kroky. Společný postup oborových škol a knihoven věnujících se dalšímu vzdělávání by přesto mohl přinést pozitivní výsledky. Pokud jde o e-learning, nezbyvá než závidět nabídku oborových škol z pobaltských republik, ale i Slovinska a samozřejmě některých západoevropských zemí. Zajímavě iniciuje aktivity oborových škol v této oblasti např. projekt TEL-MEMOR (Te-Learn – zvýšení úrovně vzdělávání prostřednictvím technologií). Blíže na: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/2005/index_en.htm

O distanční formy vzdělávání a e-learning tak v oboru jako vzdělavatelé v ČR zatím více usilují samy knihovny. Jako pozitivní příklad lze uvést kurzy zpracování monografií v MARC 21 a UNIMARC, které letos zveřejnila Národní knihovna ČR a které se setkaly s velmi pozitivním ohlasem odborné veřejnosti (projekt byl podpořen grantem v programu VISK 2).

V konceptu celoživotního učení je v ČR obecně další vzdělávání zatím méně rozvinutou částí. Určité možnosti otevřela nová legislativa (Zákon 179 Sb. o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání ze dne 30. března 2006), která se pokouší zrovnoprávnit různé cesty k získání kvalifikace, ustavit systém hodnocení vzdělání dosaženého mimo vzdělávací soustavu, zavést objektivní způsob ověřování dovedností a vědomostí jedince a umožnit dosáhnout úplně kvalifikace s následnou možností získání stupně vzdělání na základě uznání tzv. kvalifikací dílčích. Vznikající Národní soustava kvalifikací by měla vést k nepřetržitému procesu sladování požadavků na odborné kvalifikace všemi zainteresovanými partnery ze sféry vzdělávání i ze sféry práce. Mohl by to být dobrý začátek provázaného systému celoživotního vzdělávání a otevření prostoru pro celoživotní učení včetně uznávání výsledků neformálního vzdělávání a informálního učení. Pro další vzdělávání v našem oboru to ovšem znamená začít se zabývat kvalitou stávajících programů, možnostmi jejich evaluace, sebeevaluace, akreditace některých z nich např. na Ministerstvu kultury ČR, případně na jiných kompetentních orgánech, věnovat se certifikaci lektorů atp. A je zřejmé, že nepůjde o cestu lehkou. I v této oblasti by byla vysoce žádoucí kooperace oborových škol a také všech, které problematika zajímá. Dalším vzděláváním v našem oboru se totiž zabývá nemnoho jednotlivců, jejichž společnou otevřenou(!) platformou se stala Sekce vzdělávání SKIP.

Vzdělávání a odborná příprava včetně investic do této oblasti jsou jednou z evropských priorit. Princip celoživotního a všeživotního učení (lifelong and lifewide learning) je akceptován ve všech členských zemích, i když úroveň jeho integrace do praxe je rozdílná. Jen vyjmenovat usnesení, komuniké a dokumenty, které evropské orgány k této problematice vydaly, by zabralo několik stran. České navazující materiály měly často spíše deklaratorní charakter. Zdá se však, že i u nás se blýská na lepší časy, jak ukazuje připravovaná Strategie celoživotního učení ČR.

Literatura:

1. Evropský průvodce kompetencemi v oboru knihovnických a informačních služeb. Část 1, Kompetence a schopnosti. Část 2, Úrovně kvalifikace. Přel. Lucie Landová, překlad upravila a obě části redigovala Jarmila Burgetová. Praha : SKIP ČR, 2006. 91 s. ISBN 80-85851-17-2.

2. HEJHÁLKOVÁ Marta; HOUŠKOVÁ, Zlata; RICHTER, Vít. Analýza mzdové, věkové a vzdělanostní struktury pracovníků knihoven v ČR 2003 – 2004 ve srovnání se stavem v roce 1998. Zpráva z průzkumu. Praha : NK ČR, 2005. 72 s. Dostupné z WWW: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/VzdelavaniZprava2004.pdf>
3. HOUŠKOVÁ, Zlata; BURGETOVÁ, Jarmila. Chceme vědět, jak jsme kompetentní. Sborník příspěvků konference INFORUM 2007: 13. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích. Praha : 22. – 24.5. 2007. [online]. Dostupné z WWW: <http://www.inforum.cz/sbornik/2007/99/> ISSN 1801-2213.
4. HOUŠKOVÁ, Zlata. Perspektivy kontinuálního vzdělávání knihovníků. In: Knihovny současnosti 2002. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2002. S. 329-333. ISBN 80-86249-18-2.
5. KAJBERG, L.; LØRRING, L. (eds.). European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education. Copenhagen : The Royal School of Library and Information Science, 2005, 241 s. Dostupné z WWW: <http://biblis.db.dk/Archimages/423.12.05.PDF> ISBN 87-7415-292-0.
6. Zákon č. 179/2006 Sb. o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání a změnách některých zákonů (zákon o uznávání výsledků dalšího vzdělávání). In: Sbírka zákonů. Částka 61. S. 2097 – 2011. Dostupné z WWW: http://www.msmt.cz/Files/PDF/KBsb061_06.pdf